

Skatte- skolan

Kan en ekonomisk teori förklara varför skattetrycket trendmässigt ökat över en längre tid – i hela västvärlden? Japp, ekonomen James M Buchanan fick faktiskt Nobelpriset 1986 för just det. I denna del av Skatteskolan berättar magister Dick Kling hur Public choice-teorin var banbrytande och varför våra politiker inte alltid har medborgarnas bästa för ögonen.

PUBLIC CHOICE

– DÄRFÖR TENDERAR SKATTETRYCKET ATT STIGA ÖVER TID

VAD?

- **PUBLIC CHOICE-TEORIN** utvecklades av amerikanen James M Buchanan. Den handlar om hur politikernas och tjänstemäns egenintresse påverkar deras beslutsfattande. Poängen är att de inte bara har statens och allmänhetens bästa för sina ögon utan också drivs av sina egna syften – som att bli omvalda, tjäna pengar, få göra roliga saker etc.
- **I DAG LÅTER** den tanken kanske inte så originell att det borde ge upphov till ett Nobelpris. Men tidigare ansåg man att det bara var företag och konsumenter som drevs av ett egenintresse och att deras samverkan ledde till ett resultat som var effektivt för alla. Sedan fanns det sådant som behövde korrigeras, som monopol eller negativa miljöeffekter. Då antogs det att politiker och byråkrater såg till att genomföra korrigeringen på bästa sätt.
- **BUCHANAN APPLICERADE** teorin, att egenintresse driver företag och konsumenter, även på politiker och byråkrati. Idén att dessa inte bara hade sina uppgifters bästa i åtanke, var revolutionerande. Nu har teorin sjunkit in i mångas medvetande, men än i dag tror nog de flesta att politiker och byråkrater styr efter vad som är rätt och riktigt och inte sina egna intressen.

Nobelpristagaren och national-ekonomen James McGill Buchanan levde 1919–2013. Han belönades med Sveriges Riksbanks pris i ekonomisk vetenskap till Alfred Nobels minne 1986 för sina bidrag till Public choice-teorin.

HUR?

- **TEORIN UTGÅR FRÅN** egenintresset. Hos politiker innebär det att de vill behålla regeringsmakten eller få den, och för att göra det måste de se till att få så många röster som möjligt. Så då försöker de gynna vissa grupper och dölja kostnadsökningen för dem som betalar. För att få eller behålla makten så väljer man alltså att göra saker med hänsyn till hur människor kommer att rösta. Och ibland kanske även emot sin övertygelse om vad som är rätt och riktigt.
- **DET ÖKADE** skattetrycket döljs så det ser ut som att förmånerna egentligen inte kostar skattebetalarna något. Ett exempel är samverkan mellan LO och Socialdemokraterna. Partiet ger LO lagar som LO är intresserat av och i utbyte mot det får Socialdemokraterna hjälp att sitta kvar vid makten. Man kan se samma mönster på många håll. I ett land som Grekland är detta extremt tydligt – man ger vissa förmåner i utbyte mot röster.
- **PÅ SAMMA SÄTT** fungerar myndigheter som Försäkringskassan, Arbetsförmedlingen, Migrationsverket, som ständigt åskar nya pengar för att expandera sin verksamhet. Det har lett fram till vad som kallas det välfärdsindustriella komplexet, ett helt organisationssystem som försörjer sig på att omhänderta arbetslösa, sjuka, unga, gamla med flera och strävar efter att växa.

VARFÖR?

- **MÄNNISKOR STYRS** inte bara av sin vilja att göra gott. Men man balanserar det oftast på ett hyggligt sätt gentemot egenintresset. Och oftast går det bra, men vi kan inte bortse från att det finns ett egenintresse i den ekonomiska verkligheten.
- **SAMMA GÄLLER** myndigheter och statliga bolag. Alla har ett intresse av att expandera den egna verksamheten, oavsett om du sitter på högsta eller lägsta position. Alla avdelningschefer kämpar

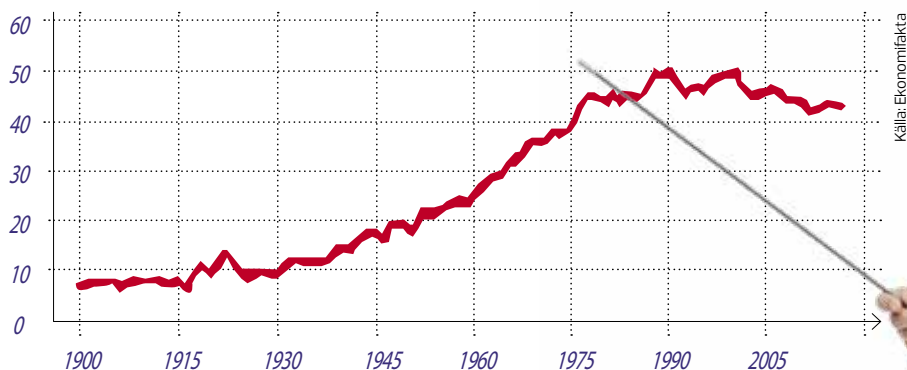
par för sin egen verksamhet, att den ska växa och efter hand anställa fler människor.

- **JU STÖRRE VERKSAMHET** du styr över, ju viktigare upplever du att du är. Det är ytterligare ett skäl till att någon aldrig vill skära i den egna verksamheten. Det händer ju aldrig att någon vd eller chef säger "jag tror min avdelning kan avskaffas och personalen avskedas. Vi behövs inte längre". Men det borde ju i realiteten hända någon gång, över tid sett, att en verksamhet inte längre är nödvändig.

Dick Kling är nationalekonom och var tidigare moderat statssekreterare under regeringen Bildt. Han är ordförande för Skattebetalarna sedan 2007.

Sveriges skattetryck förr och nu

Skatteintäkter som andel av BNP

EFFEKT

- **VI FÅR EN STÖRRE** offentlig sektor och högre skatter. Politiker tävlar med varandra om vem som är beredd till störst satsningar. Och satsningarna bedöms efter kostnaden, inte efter resultatet. Utvecklingen hejas på av tjänstemän i stat och kommuner. De föredrar alltid höjda anslag framför sparkrav inför nya uppgifter. Det saknas drivkrafter att effektivisera och rationalisera i den löpande verksamheten – man själv blir mindre betydelsefull i en nedskalad organisation och i värsta fall kan ju verksamheten man har läggas ner.
- **FENOMENET ÄR** inte isolerat till det välfärdindustriella komplexet. Staten äger företag för 460 miljarder kronor som sysselsätter 160 000 människor. Det är knappast betingat av att staten är den bästa ägaren i landet.
- **NÄR POLITIKERS** och tjänstemäns egenintresse driver fram ett större utrymme för det offentliga blir det mindre utrymme för det privata. Vi blir alltmer beroende av en offentlighet

som bara delvis ser till våra intressen. Trots att svenskarnas förtroende för politiker är lågt är vi paradoxalt nog ändå beredda att avstå ungefär hälften av våra inkomster till dem. Vi har hamnat i ett moment 22 där vi betalar skatt för att få bidrag som vi behöver eftersom vi betalar så mycket skatt.

- **EN GENOMSNITTLIG SVENSK** får tillbaka ungefär 80 procent av det man betalar i skatt. Pengarna passerar genom det politiska och byråkratiska systemet och kommer efter avtappning tillbaka som sjukpenning, pension, barnbidrag och så vidare. En del kanske gillar att överlåta ansvaret för sin välfärd på andra, men man ska inte bortse ifrån att politiker och tjänstemän har ett egenintresse att invägga oss i tron att beroendet av det offentliga ökar vår välfärd.

Utvecklingen hejas på av tjänstemän. De föredrar alltid höjda anslag framför sparkrav inför nya uppgifter.